

DOI: 10.61484/29538181-sj.10.24-13

ՀՀ ԱՉԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Գուրգեն Մուրադյան

Երևանի «Հայքուսակ» համալսարան
Մուտքագրված է՝ 12.03.24. գրախոսված է՝ 13.05.24, ընդունված է՝ 26.06

Ամփոփագիր. քննարկվում են Հայաստանի անկախությունից ի վեր առանցքային կարևորագույն փաստաթղթերից մեկի՝ ազգային անվտանգության ռազմավարության նշանակությունը և խոցելի կետերը: Վերլուծվում են փարբեր կառույցների գնահատականները նշված փաստաթղթի մասին: Ներկայացվում են հեղինակի ռաջարկները նոր ազգային անվտանգության փաստաթղթի դրույթների վերաբերյալ:

Թեմայի վերլուծությունը առաջնահերթ կարևորություն ունի Արցախյան պայտեռազմների, ինչպես նաև Հայաստանի պաշտպանական համակարգի վերազինման համար:

Հիմնաբառեր. Արցախյան պայտեռազմ, հայեցակարգ, ազգային ռազմավարություն, ազգային անվտանգություն, ուղեղային կենտրոններ

Ազգային անվտանգության հարցերի հայեցակարգայնացման խնդիրը ձևակերպվեց անկախ Հայաստանի կանոնավոր ռազմական կազմակերպվածքի ստեղծման առաջին իսկ օրերին՝ 1992 թ., ԽՍՀՄ ցամաքային զորքերի գլխավոր շտաբի պետի նախկին տեղակալ, Աֆղանստանում որպես 40-րդ բանակի շտաբի պետ ծառայած, ՀՀ Ձինված ուժերի ստեղծման գործընթացը ղեկավարելու համար Հայաստան հրավիրված գեներալ-լեյտենանտ Նորատ Տեր-Գրիգորյանցի առաջարկով:

Երկար տարիների աշխատանքի արդյունքում ընդունված երկու ռազմավարությունները կարևոր դոկտրինալ փաստաթղթեր էին, սակայն նրանք չդիմացան ժամանակի փորձությանը [1]:

Ազգային անվտանգության ռազմավարությունները՝ այն երկրներում, որտեղ նման փաստաթղթերի ընդունման ընթացակարգեր ու ավանդույթներ ընդհանրապես կան, արտացոլում են գործող իշխանությունների ընկալումները իրենց շրջապատող աշխարհի, արտաքին քաղաքական նպատակների և տեսլականների վերաբերյալ: Որոշ երկրներում այս ռազմավարական փաստաթղթի վերանայման պահանջը սահմանված է օրենքով, այլ երկրներում՝ քաղաքական նպատակահարմարությամբ: Կան տարբեր մոտեցումներ փաստաթղթի բովանդակության վերաբերյալ, որոնք հիմնականում բխում են պետության կենսագործունեության տարբեր ոլորտները «անվտանգայնացնելու» հարցից[2]:

2020 թ. 44 օրյա ռազմական գործողությունները էական փոփոխություններ առաջ բերեցին Հարավային Կովկասում: Հայաստանի Հանրապետության համար ծանր հետևանքներ ունեցավ ուժային կշռի փոփոխությունը, որի հետևանքները նկատելի են ցայսօր:

Այս ամենը բացառելու և դրան հակազդելու համար 2020 թ. ամռանը մշակվել էր ՀՀ ազգային անվտանգության նոր ռազմավարությունը, որն եկել էր փոխարինելու 2007 թ. վաղուց արդեն հնացած ռազմավարությանը:

Նոր հայեցակարգային փաստաղթի ընդունումը միանաշնակ չընդունվեց հայաստանյան գիտական և վերլուծական հանրային կողմից: Հենց այս տարակարծությունն էլ մեր հետազոտության թիրախն է՝ հաշվի առնելով երկրի առջև ծառայած ներկա մարտահրավերները:

2020 թ. հուլիսի 10-ին Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության խորհրդի նիստում ընդունվել է երկրի Ազգային անվտանգության նոր ռազմավարությունը: Փաստաթղթի շուրջ աշխատանքները սկսվել էին դեռ 2019 թվականին: Դրանց մասնակցել են երկու տասնյակից ավել պետական գերատեսչությունների աշխատակիցներ, ինչպես նաև փորձագիտական դաշտի մի շարք ներկայացուցիչներ:

Նոր փաստաղթի ընդունման հիմնավորումներից մեկն այն էր, որ Հայաստանի նախորդ Ազգային անվտանգության ռազմավարությունն ընդունվել էր 2007 թվականին՝ Ռոբերտ Քոչարյանի պաշտոնավարման վերջին տարում: Սերժ Սարգսյանի նախագահության ընթացքում ռազմավարությունը չէր թարմացվել: Մինչդեռ 2007 թվականից ի վեր աշխարհում և տարածաշրջանում փոփոխվել են ինչպես մարտահրավերները, այնպես էլ աշխարհաքաղաքական ընդհանուր իրավիճակը: Վերջին 13 տարիների ընթացքում աշխարհում և տարածաշրջանում տեղի են ունեցել մի շարք շրջադարձային իրադարձություններ, որոնք չէին կարող ազդեցություն չունենալ անվտանգության ոլորտում Հայաստանի մոտեցումների վրա [3]:

Փաստաթղթի քննադատները իրավամբ նշում են, որ Փաստաթղթի հեղինակները ներածության մեջ արդարացիորեն նշում են, որ «2007թ. ՀՀ ազգային անվտանգության առաջին ռազմավարության ընդունումից ի վեր միջազգային և տարածաշրջանային անվտանգային միջավայրը էական փոփոխություններ է կրել՝ Հայաստանի առջև ծառայած մարտահրավերները դարձնելով ավելի բարդ և բազմաշերտ»: Միաժամանակ փաստաթղթի հեղինակները նշում են, որ այս, ինչպես նաև Հայաստանում տեղի ունեցած փոփոխությունների արդյունքում ստեղծված իրողությունները «պահանջում են ունենալ նոր, ավելի հավակնոտ ազգային անվտանգության ռազմավարություն»: Սրանից կարելի է ենթադրել, որ նոր ռազմավարությունը պետք է ավելի համընդգրկուն գնահատականներ տար ՀՀ անվտանգային միջավայրին, առկա սպառնալիքներին և մարտահրավերներին, ինչպես նաև ավելի հստակ ու համապարփակ ռազմավարական լուծումներ առաջ քաշեր: Ցավոք, փաս-

տաթղթի հետագա ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ փաստաթղթի նախաբանում ներկայացված այս տրամաբանական նպատակադրումը այնքան էլ համահունչ չէ ողջ փաստաթղթի բովանդակությանը [4]:

Բազմավարությունում ներառված միջազգայնագիտական վերլուծությունը «բազմակողմանի հարթակների թուլացման» և միջազգային համակարգի վերածնված վերաբերյալ իրոք արդիական է: Մյուս կողմից «խաղաղության և միջազգային փոխգործակցության ամրապնդումը» ներկայացված է իբրև երկրի ազգային շահերից մեկը (թեև հիմնականում նեղ՝ միայն ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման համատեքստում), բայց ԱԱԴ-ը այդպես էլ որևէ քաղաքական տեսլական չի արձանագրում, թե ինչպես և ինչ դաշնակիցներով է Հայաստանը ձգտելու հակազդել այդ «բազմակողմանի հարթակների թուլացմանը», ներառյալ, օրինակ, ՀԱԴԿ-ի կամ ԵԱՏՄ-ի պարագայում, որտեղ ըստ էության կենտրոնացած են մեր երկրի ռազմական և տնտեսական զարգացման պոտենցիալները: Տարածաշրջանում Հայաստանի դեմ ձևավորված շրջափակման քաղաքականությունն արձանագրելու հետ մեկտեղ անհրաժեշտ էր ամրագրել, թե ինչպիսի քաղաքականություն է վարելու Հայաստանը Իրանի և Վրաստանի նկատմամբ՝ բազմակողմ հարթակներում առկա խնդիրները հարթելու նպատակով [5]:

Ընդհանրապես, նման փաստաթղթերում ընդունված է և պատշաճ գերծմնալ տեսական բնույթի մտքերից կամ գոնե տեսական նկատառումները համատեղել գործնական հարթության հետ՝ ամրագրելով արտաքին ու անվտանգային քաղաքականության հարցերում դիրքորոշումներ ու նպատակներ:

ՀՀ Անվտանգության խորհրդի նախկին քարտուղար Արմեն Գևորգյանը պնդում է, որ փաստաթղթի բուն կառուցվածքն ու տեքստը ավելի շատ հիշեցնում են ցանկությունների մի շարք և Կառավարության գործունեության ն այսօրվա առաջնահերթությունների արձանագրում: Նման փաստաթղթում ցանկալի կլինեի տեսնել ազգային անվտանգության բոլոր ասպեկտների վերաբերյալ ռիսկերի և առկա սպառնալիքների գնահատում և պետության առջև ծառայած հնարավոր մարտահրավերների նկարագրություն: Անվտանգության խորհրդի քարտուղարի պաշտոնում անցկացրած ժամանակաշրջանում ես մանրակրկիտ ուսումնասիրել եմ նմանատիպ ռազմավարությունների մշակման սկզբունքները: Կարող եմ ասել, որ գոյություն ունի ազգային անվտանգության ռազմավարության մշակման երկու հիմնական մոտեցում: Առաջին դեպքում շեշտը դրվում է այսպես կոչվող արտաքին անվտանգային միջավայրի առանձնահատկությունների և տեղի ունեցող գործընթացների վրա՝ մատնանշելով ռիսկերը, սպառնալիքներն ու մարտահրավերները, կանխատեսելով իրավիճակի զարգացումը և այդ միջավայրում սեփական վարքագիծը, այսինքն՝ հաշվի են առնվում արտաքին գործոններն ու սպառնալիքները և դրանց նկատմամբ մեր պոտենցիալ

արձագանքը (հիմնականում՝ ռազմաքաղաքական – դիվանագիտական գործիքակազմը): Երկրորդ դեպքում շեշտը դրվում է ոչ միայն արտաքին անվտանգային միջավայրի վրա, այլև հաշվի են առնվում ներպետական զարգացման առանձնահատկությունները՝ սպառնալիքների հաղթահարման և արտաքին բնույթի գործոններին համարժեք արձագանքելու նպատակով: Ահա այս դեպքում առավել դժվար է ձևավորել օպտիմալ, միաժամանակ՝ ամբողջական փաստաթուղթ: Մեր դեպքում փաստաթղթի հեղինակները շարժվել են երկրորդ ուղղությամբ, սակայն չեն կարողացել ստանալ ամբողջական փաստաթուղթ:

Փաստաթուղթը չի ուրվագծում այն իրագործելու ճանապարհային քարտեզը: Ավելի տրամաբանական կլիներ ենթադրել, որ փաստաթղթում կարող էր տեղ գտնել տարբեր ուղղություններով այն հիմնարար փաստաթղթերի (հայեցակարգերի) ցանկը, որոնք բխում են ազգային անվտանգության ռազմավարության դրույթներից[6]:

Խնդիրներն ու թեմաները, մոտեցումներն ու լուծումները, որոնք ներկայացված են «Ազգային անվտանգության ռազմավարություն» կոչվող փաստաթղթում, պետք է մշակվեն և ներկայացվեն հնարավորինս լիարժեք և որակյալ ձևով: Նման փաստաթղթի ստեղծումը չպետք է ինքնանպատակ լինի կամ արտացոլի դրա մշակողների՝ սեփական գոյությունն արդարացնելու ցանկությունը: Առավել ևս նման փաստաթուղթը չի կարող դառնալ աշխատանքային պլանի կատարման արդյունք:

Ազգային անվտանգության նոր ռազմավարություն, որը որևէ պարագայում չպետք է վերածվեր գեղեցիկ հռչակումների ու զեղումների շարադրանքի և պետք է դառնար ամենօրյա աշխատանքի, ներքին ու արտաքին քաղաքականության գործնական իրականացման ճանապարհային քարտեզ:

Հայաստանի ներքին և արտաքին զարգացումները ցույց են տալիս, որ խաղաղության մասին խոսելը մեր տարածաշրջանում դեռ շատ վաղ է և պետք է միշտ սթափ ու զգոն լինել՝ հակառակորդ երկրների սպառնալիքներից:

Այդ համատեքստում ահրաժեշտ ենք համարում լիովին նոր ազգային անվտանգության ռազմավարության մշակումը, որը կարտացոլի գործող իրավիճակը և, որ ամենակարևորն է, կառաջարկի լուծումներ ստեղծված իրավիճակից:

Գրականություն

1. **Քոթանջյան Հ.**, Հայ հասարակության անվտանգ և կայուն զարգացման ռազմավարության մշակման միջգերատեսչական գործընթացի մասին, Հայկական բանակ հանդես, 2007, հ.2-3, էջ 10:
2. **Նիկողոսյան Հ.**, Մտորումներ Ազգային անվտանգության նոր ռազմավարության վերաբերյալ// <https://mediamax.am/am/column/121131/>
3. **Գրիգորյան Տ.**, Հայաստանի հին և նոր Ազգային անվտանգության ռազմավա-

ԵՀՀ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ, հատոր 10, 2024

- րությունների համեմատական վերլուծություն// <https://uic.am/10726>
4. ՀՀ անվտանգության ռազմավարությունը արտաքին միջավայրում և տարածաշրջանում տեղի ունեցած փոփոխությունների համատեքստում, **Լոյս հիմնադրամ**, Երևան, 2020, էջ 5:
 5. **Ներսիսյան Լ.**, ՀՀ Ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հնացել է// <https://mediamax.am/am/column/12965/>
 6. **Փևորգյան Ա.**, «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարություն» փաստաթուղթն էական ուժեղացման կարիք ունի// <https://168.am/2020/07/18/1337593.html>

DOCTRINAL PROBLEMS OF THE NATIONAL SECURITY STRATEGY OF RA

Gurgen Muradyan

Yerevan «Haybusak» University

The article discusses the significance and vulnerabilities of the national security strategy, one of the most important documents since Armenia gained independence. The assessments of various institutions regarding the mentioned document are analyzed. The author's proposals on the provisions of the new document on national security are presented.

Analysis of the topic is of paramount importance for the Artsakh wars, as well as for the rearmament of the defense system of Armenia.

Keywords: Artsakh war, concept, national strategy, national security, think tanks.

ДОКТРИНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СТРАТЕГИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РА

Гурген Мурадян

Ереванский университет Айбусак

В статье обсуждаются значение и уязвимости стратегии национальной безопасности, одного из важнейших документов с момента обретения Арменией независимости. Анализируются оценки различных учреждений по поводу упомянутого документа. Представлены авторские предложения по положениям нового документа о национальной безопасности. Анализ темы имеет первостепенное значение для арцахских войн, а также для перевооружения оборонной системы Армении.

Ключевые слова: Арцахская война, концепция, национальная стратегия